

ובהרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

תורת חיים נושא תורני מרתק לאור דברי האור החיים

בדבריו על הפסוק (שמות ג, יח): "וַעֲתָה נִלְכָּה נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּפָדֶיךָ וְנִזְבַּחָהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ" מתייחס האור החיים לצייוי הקב"ה לישראל - לשאול מאת המצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות, וכותב כך: וְהָאֵמֶת כִּי כָל הַמַּעֲשֶׂה הוּא מְשֻׁפֵּט צָדֵק, כִּי לְצַד שֶׁשֶׁעֲבָדוּ בְּיִשְׂרָאֵל צָרִיכִין לְהַעֲלוֹת שָׁכָר שְׂכִיר, וְצָא וּלְמַד מִתְּשׁוּבַת אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם.

כוננת רבנו למובא בגמרא (סנהדרין צא, א) אודות טענת המצרים בפני אלכסנדר מוקדון - כי עם ישראל חייב להשיב להם את ביזת מצרים, ולתשובת גביהא בן פסיסא - אשר הגיב בחישוב פשוט של שכר שישים ריבוא עבדים במשך שנות השעבוד, העולה לסך גבוה בהרבה, והם עוד חייבים הון עתק לישראל.

בענין נטילת הכלים והבגדים מנשות מצרים, שלא על מנת להחזיר, מצאנו נידון מרתק באחרונים המתייחס לענין מנקודת מבט הלכתית, ומעלה כמה וכמה נקודות.

ראשית, דנו האחרונים בנוגע לצייוי (ג, כב): "וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁנָתָהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָה כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם עַל בְּנֵיהֶם וְעַל בְּנֹתֵיהֶם וְנִצְלָתָם אֶת מִצְרַיִם". על כך תמחו, שהרי הלכה פסוקה היא (טור חו"מ צז) כי אין לגבות מנכסי אשה - את חוב בעלה, וכיצד אפוא לקחו בני ישראל בחובם [על השעבוד] את בגדי וכלי נשות מצרים, הלא הבעלים הם ששיעבדו אותם והם למעשה החייבים בתשלום?

על כך נאמרו כמה תשובות אפשריות.

ראשית, ייתכן בהחלט שאף נשות מצרים חייבות היו בתשלום שכר העבדים העבריים, שהרי אף הן לקחו חלק פעיל בשעבוד. בנוסף, ניתן להניח שלא היו אלה חפצי הנשים עצמן, כי אם חפצים השייכים לבעליהן, אולם עצם העברת החפצים בפועל לידי היהודים - התבצעה על ידי הנשים.

שנית, נפלא נוסף מתבסס על דברי רש"י (להלן יב, לה) - כי השמלות היו חשובות לנשות מצרים, אף יותר מכלי הכסף והזהב. היו אומר - היו אלה בגדיהן החשובים ביותר.

בהתאם לכך מובן בהחלט למה יכולים היו בני ישראל לקחת בגדים אלה, שהרי נפסק בשלחן ערוך (חו"מ צז, כו) כי דווקא את בגדי החול של האשה לא ניתן לגבות בחוב בעלה, בעוד שאת בגדי השבת אין מניעה לקחת, היות ואין לה בהם צורך לשימוש יומיומי. כך הדבר גם לגבי בגדי נשות מצרים - אשר היו החשובים שבבגדים ולא היו בשימוש קבוע.

נקודה נוספת שהועלתה על ידי האחרונים היא - כיצד ניתן 'להמיר' את הבגדים ששאלו נשות ישראל משכנותיהן המצריות - בחוב שהיו חייבים להם המצרים. הלא שואל חייב להשיב את החפץ כפי שהוא, ואין הוא יוצא בהוצאה כהלואה. על כך מתרץ הרה"ק ר' פנחס הלוי הורוויץ בעל ההפלאה זי"ע, כי המצרים נתייאשו מכליהם ובגדיהם תיכף לאחר יציאת ישראל מארצם, ובפרט לאור העובדה שהפסוק מעיד: "וְשִׁמְתָם עַל בְּנֵיהֶם וְעַל בְּנֹתֵיהֶם וְנִצְלָתָם אֶת מִצְרַיִם" - הרי שהיה כאן שינוי רשות, ובוודאי שנתייאשו המצרים מרכושם זה.

אי לכך, לאחר שנתייאשו המצרים - נקנו החפצים בקנין גזילה, וכל מה שנותר היה החובה להחזיר את ערך הגניבה, היינו חוב ממוני. והנה, אף שגזל הגוי אסור, אולם מבואר בגמרא (בבא קמא קיג, ב) שהפקעת חוב מותרת, וכך הותרו ישראל להותיר אצלם את הרכוש, ואילו את החוב הממוני קיזזו בתמורה שחבו להם המצרים על שנות השעבוד.

שולחן שבת עם האור החיים

אווירה של מוות באוויר. גופות פזורות באי-סדר, פיוח ועשן סמיך, ענני אובך מעשה ידי אדם שהיתמרו בינות לגלגלי רכב קרביים בראשית ימיהם ומתחת פרסות הסוסים הרכובים בידי פרשים עזי נפש. נחלי דם שוצפים, זורמים באדישות מתריסה. מקרוב ומרחוק נשמעו הפיצוצים, הולמים ומכים את הלב בחרדה מתמדת.

מלחמת העולם הראשונה. זו שהחזיקה בזמנו בתואר 'המלחמה הגדולה בהיסטוריה', הקרב מרובה המשתתפים שגבה את חייהם של עשרות מיליונים ואשר המיט חורבן על מדינות ומעצמות, התקופה ששינתה את פני ההיסטוריה לנצח.

החלק הפחות ידועה של המלחמה, הכאוב ביותר והנוגע אלינו כיהודים, הוא החזית היהודית הרחבה שהיתה בה.

לא 'חזית יהודית' רשמית, לא שהיא זכתה להכרה כלשהי, אולם בכל זאת - הנתונים מעידים על כמות עצומה של כמיליון וחצי יהודים שהשתתפו בקרבות, במרבית המקרים בעל כרחם, ומהם לכל הפחות מאה וארבעים אלף שנפלו בקרב. ארץ אל תכסי דם.

אך אם להתייחס לנקודה הכאובה והרגישה ביותר, לחלק שנתקע כחץ בלב אומנתו ופער בו חור מדמם שנותר לדורות עולם, הוא דווקא החזית המנוגדת היהודית.

כוננתנו כמובן לחזיתות הרבות, לקרבות הקשים בהם לחמו יהודים זה לצד זה, אך לא רק. הם לחמו גם זה נגד זה, האחד מול רעהו, זה משרת את מלכו וזה את קיסרו.

אותן נשמות יהודיות אומללות עליהן נגזר להתחרף בשוחות, להתגייס מאמץ מלחמתי לא-להם, להסתכן במוות כמעט בטוח ולהתמודד עם שלל הבעיות הרוחניות והגשמיות גם יחד שבצבא, נאלצו בנוסף להתמודד עם הנוראה שבגזירות - מלחמת איש באחיו.

במקרים רבים, למרבה הכאב, נטל יהודי פלוני את נשקו האישי, כיוון אותו אל עבר 'האויב' וירה, אלא שעד מהרה התברר לו כי זה עתה הרג את אחיו בשרו, בן עמו. זעקת 'שמע ישראל' שהדהדה בחלל בעוד הלה נופל מתבוסס בדמו, העידה על כך.

מצמרר, מזעזע. ויהי המקום לחרדת אלקים. אך מאידך אירע לא אחת גם להיפך. עדויות מרטיטות מספרות על מניינים שהתאספו לתפילת מנחה חטופה בצל הקרבות, כשמשיני עברי המתרס מצטופפים יהודים ומשוועים לא-ל אחד שיושיעם מצרתם ויחלצם ממיצר. מסופר על מאמצים שותפים להשגת מצות,

שופר, ארבעת המינים.

הסיטואציה הבאה חזרה על עצמה שוב ושוב. יהודי יקר אשר גויס בכפייה לאחד הצדדים הלוחמים, חובש על ראשו את הכומתה או הקסדה, עוטה על שכמו את האפוד הפרימיטיבי ומכתף את נשקו האישי לצד המימיה ושאר האביזרים.

הוא יוצא אל החזית, מסופח לכח לוחם כזה או אחר, ומטרת העל שלו הינה - להישאר בחיים, לשוב לביתו בריא ושם ככל האפשר, בגוף ובנפש, ולהמשיך לעבוד את קונו בכפר ממנו בא או בעיירת מכורתו.

אך הנה, מן המחסה המאולתר הוא מציץ ורואה מדים שונים, בעלי צבעים עוינים. הוא מגיח מן השוחה, מזדחל ומייצב את הרובה, מצמצם את עיניו ומכוון.

- 'ברודער!'

'אח יקר!' נשמעת הקריאה, חמה ולבבית אך עם זאת סדוקה ומיוסרת.

הרובה נשמט כלפי מטה ברישול, הרגליים צועדות כמו מאליהן קדימה, בתחילה כושלות בהיסוס ואז אצות רצות במעין ריקוד. הכתפיים רוטטות בכבי שיש בו מן הכאב והגעגוע, פורקן וגם אהבה פורצת גבולות, והם נופלים איש על צוואר רעהו.

מפה ומשם מתרוממים ראשים בחשש, נותנים עיניהם במתרחש, ומצטרפים גם הם.

עוד יהודי ועוד אחד, אח חובר לאח, והנה הם מלוכדים, מאוחדים כלהבה אחת יוקדת שכל כולה אהבת ויראת הבורא, אחוות אחים ואהבת ישראל. כאן אין פוליטיקה ואין צדדים שונים למתרס, אין אינטרסים מדיניים ולא יריבויות בין מעצמות כאלה ואחרות. הכל כאן טהור, נאצל ויפה כל כך.

לא חולפים כי אם כמה רגעים, והנה נפתח לו 'שוק' בזעיר אנפין. שוק מרומם ונעלה, כזה שאין דרך לתארו במילים.

זה שולף מחיקו תפילין שהוסתרו במסירות נפש, רעהו מגלה כנף ציצית, והחפצים הקדושים מחלפים ידיים, ואלה ממשמשות בהם בערגה. אחד מהחבורה חושף ידיעה מרעישה - כי הינו בקי במסכת פלונית, ואילו רעהו מחכים את אָחֵיו בהלכות ששינו.

מרגש, מפעים. ויהי המקום לחלקת אלקים.

אח, מסתבר, נשאר תמיד אח.

כאיש אחד - בלב אחד

"וַיְהִי כֵן וַיִּפֹּשׂ יָצְאֵי יִרְדְּ יַעֲקֹב שְׁבָעִים נֶפֶשׁ וַיֹּסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם" מספרת לנו התורה (א, ה), ועל כך מאריך וכותב רבנו האור החיים הקדוש

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

אחדות ישראל והשכינה

"קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל - חד" קובע הזהר הקדוש (ח"ג ויקרא עג, א).

לא שיש לנו שמץ הבנה בהגדרה טמירה ונעלמת זו, אולם ככל שנתייחס לכך בשכלנו הפעוט ובראייתנו השטחית והקצרה, יש בכך משום נתינת טעם לדברי האור החיים הקדוש.

השי"ת והתורה הקדושה הינם החוט המאחד, המלכד, בין כלל חלקי עם ישראל, על עדותיו ומקהלותיו, בכל מקומות מושבותיהם. לולא מכנה-משותף זה, או חלילה אם לא מקפידים לשמור מכל משמר על הדביקות באותו קשר מיוחד, הרי שהיינו חלילה ככל העמים - איש איש לעצמו, מנותקים זה מזה.

"לְתַאֲוָה יִבְקֹשׁ נִפְרָד" (משלי יח, א) מיידע אותנו החכם מכל אדם. אחד המעוניין להתבוסס בתאוות העולם הזה, בהבליו ובשטויות הריקניות שהוא מציע, ייוותר פרוד ומרוחק מכל רעיו ומסביבתו כולה.

לעומת זאת, זה החפץ להיאחז בעץ החיים ולטפח את הקשר הקדוש והבלתי-אמצעי עם בורא העולם ונותן התורה, עם התורה הקדושה ועם אורחות החיים שהיא מלמדת אותנו, הוא זה שימצא את עצמו תמיד, אבל תמיד - שייך ומחובר בקשר איתן לכלל ישראל.

בכך יתכן להסביר את דברי האור החיים הקדוש, תוך התייחסות לשתי הנקודות שהוא מעלה בדבריו.

"וַיֹּאֲף עַל פִּי כֵן מוֹדִיעֵךְ הַכְּתוּב כִּי שְׁוֹה הוּא לְהֵם, וְנִכְנַס בְּמִסְפַּר הַשְּׂבָעִים, וְכַהֲשׂוֹאֵת כֻּלָּם יַחַד לְקַרְא נֶפֶשׁ אַחַת. בֵּין לְפִרְט הָאֵהָבָה וְהָאֲחוּה הַנְּכֻוָּה, בֵּין לְעִנְיַן הַצְּדִיקוֹת וְטִהַרַת הַנֶּפֶשׁ, שְׁלֹא נִדְבַק בּוֹ מִתְחַלּוֹאֵי הַנֶּפֶשׁ הַגֵּם הַיְהוּתוֹ בְּמִצְרִים".

אם נרצה, הרי הדברים תלויים זה בזה. דווקא משום שלא דבקה בו זוהמת מצרים, היות והוא נותר בצדקותו ובטהרת נפשו - זו הסיבה לכך שהצליח להתעלות מעל למשברים שחלפו עליו ולפירוד האפשרי שיכול היה להיגרם בינו לבין האחים.

הדביקות הזו באביו שבשמים, מלחמת היצר הקבועה שלו אל מול ניסיונות מצרים, הם אלה שעמדו לו להישאר אחד משבטי י-ה ולהתבצר בעמדה קדושה זו.

למעשה, ניתן לראות רעיון זה בדיוק בדברי חז"ל אודות מה שהתרחש בעת ניסיונו של יוסף הצדיק עם אשת פוטיפר (סוטה לו, ב): "באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם?". רק העמידה האיתנה של יוסף מול הניסיונות, היא שעמדה לו להיכלל בין האחים.

דברים מפעמיים.

"עוֹד יִכְנֹן הַכְּתוּב בְּאוֹמְרוֹ 'כָּל נֶפֶשׁ' וְגו' 'וְיוֹסֵף' וְגו', לומר כי כָּלֵלוֹת עֲנָפִים אֵלוֹ כָּלָם שׁוֹיִם לְטוֹבָה, בְּאִין הַבְּדֵל בֵּינֵיהֶם. כָּלָם צְדִיקִים, כָּלָם חֲכָמִים, כָּלָם בְּלִב שְׁלֵם זֶה עַל זֶה, וְכֵאלוֹ כָּלָם נֶפֶשׁ אַחַת.

"וְהוֹדִיעַ חֲדוּשׁ וְרִבּוּתָא גְדוּלָּה הִיא לְצַד יוֹסֵף, שְׁוֹהָה בְּמִצְרַיִם, וּמִן הַטְּבַע יְהִיה מִשְׁתַּנָּה מִהַשְׂנֵאת הָאֲחִים, בֵּין לְצַד הָאֲחוּה - כִּי לֹא יִתְכַן שְׁוֹהָה שְׁוֹה בְּרָצוֹן כַּהֲשׂוֹאֵת כָּלָם, לְצַד מַה שְׁעָשׂוּ לוֹ שְׁמִכְרוּהוּ וְנִתְאָכְרוּ עָלָיו, וְאִיד: לֹא יְהִיה קֶצֶת שְׂנוּי בֵּינוֹ לְבֵינ כָּלָם. בֵּין לְצַד הַצְּדִיקוֹת - כִּי יְהִיה נִתּוֹן בְּכוֹר הַטְּמֵאָה, וְהָאֲחִים הָיוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וּמְסוּכָכִים בְּאֵילָן הוּא יַעֲקֹב אֲבִיהֶם, וְעַל כָּל פְּנִים יִשְׁתַּנָּה קֶצֶת.

"וַיֹּאֲף עַל פִּי כֵן מוֹדִיעֵךְ הַכְּתוּב כִּי שְׁוֹה הוּא לְהֵם, וְנִכְנַס בְּמִסְפַּר הַשְּׂבָעִים, וְכַהֲשׂוֹאֵת כֻּלָּם יַחַד לְקַרְא נֶפֶשׁ אַחַת. בֵּין לְפִרְט הָאֵהָבָה וְהָאֲחוּה הַנְּכֻוָּה, בֵּין לְעִנְיַן הַצְּדִיקוֹת וְטִהַרַת הַנֶּפֶשׁ, שְׁלֹא נִדְבַק בּוֹ מִתְחַלּוֹאֵי הַנֶּפֶשׁ הַגֵּם הַיְהוּתוֹ בְּמִצְרִים".

נבאר זאת לעצמנו לרגע.

יוסף הצדיק מתמודד מקטנותו עם יחס מאתגר, שלא לומר עוין, מצד אָחִיו. בסופו של דבר מוצא את עצמו יוסף נמכר לארֶצְתָּה נוודים, סוחרים בזויים, ומובל אחר כבוד אל עתידו הנחות כעבד בארץ זרה.

היה מתבקש שתיווצר כאן איבה? שנאה וכעס? אין ספק.

נמשיך הלאה. אותו יוסף שנמכר לעבד, שוהה במצרים מזה כמה שנים, ולאחר ניסים גלויים והשגחה פרטית מופלאה שליוותה אותו - העפיל לדרגה המדינית הבכירה ביותר שניתן להעלות על הבית, כשניתן לומר בוודאות שהוא השולט במצרים, הידועה לשמצה בתחלואיה ומגרעותיה, שפל מדרגתה הרוחנית ועוד.

על פניו, צפוי היה שיווצר פער בינו לבין אחיו, כזה שידגיש את ההבדל בין התרבויות השונות ואת השוֹנֵי המהותי בין דרך החיים של האחים הקדושים - לדרכו של האח שהסתפח לתרבות מצרים.

אך הנה, ראה זה פלא.

על אף הסיבות הרבות וההגיוניות שהיה בהן כדי להביא לכדי פירוד של ממש, ליחס קר ומנוכר משני צדי המתרס ולעוינות הדדית, זה לא קרה.

למרות העודה שיוסף שהה בעומק המדמנה המצרית המסואבת והתברג בה היטב, המרחק הרוחני שמתבע הדברים היה אמור להיות בינו לבין אָחִיו - איננו.

מה ההסבר לכך?

במהלך החיים מעסיקים אותנו נושאים רבים כמו קריירה; דירה נאה ורחבת ידיים; רכב חדיש וריהוט מהודר, ועוד כהנה וכהנה.

אנו משקיעים כאן, מטפחים את חלקת העולם-הזה שלנו כביכול נישאר כאן לנצח, ולעתים קרובות נשמטת מזיכרונו העובדה הפשוטה אותה ציין דוד המלך עליו השלום בתהלים (צ, י): "מִי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שְׂבָעִים שָׁנָה וְאֵם בְּגִבּוֹרַת שְׁמוֹנִים שָׁנָה", וזהו.

רבנו האור החיים מלמדנו בפרשתנו את ההתייחסות הנכונה, נקודת המבט הטהורה על החיים בעולם הזה ותכליתם.

בפירושו לפסוק (ב, כב): "וַיִּמְלֹךְ בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גְרִשִׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיָּה" מאיר רבנו נקודה חשובה זו, וכותב במילים קצרות אך רבות-משמעות: "אז יִרְצָה עַל זֶה הַדְּרָךְ, גֵּר הָיִיתִי, עַל דְּרָךְ אוֹמְרוֹ (תהלים קיט, ט): 'גֵּר אֲנִי בְּאֶרֶץ', כִּי הַצְּדִיקִים אֵינָם בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲלָא כְּגֵרִים בְּלֹא שׁוֹם יְשׁוּב".

במשפטים ספורים אלה מבהיר לנו האור החיים הקדוש בדיוק מה דעת התורה על השתקעות-יתר בעולם הזה, עולם השקר שאיננו כי אם חזיון תעתועים של שבעים-שמונים שנה ותו לא.

למעשה, מלמדנו רבנו - אנו כאן גרים, כנוודים שאין להם כל קביעות. אם נזכה, נעבוד על עצמנו, ונשריש את הידיעה הזו בקרבנו, נבחין בכך ונתייחס לזה כראוי.

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?
כתבו לנו
למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים
מחושך לאור: נס החתונה בזכות האור החיים הקדוש
ירושלים של מעלה, בין סמטאותיה העתיקות והקדושות, התהלך צדיק מופלא - הרב יצחק נתן קופרשטוק זצ"ל. תפילותיו הטהורות, שנבעו מעומק לבו כבן המתחטא לפני אביו שבשמים, היו לשם דבר בקרב יהודי העיר. אפילו מרן גאב"ד דבריסק צוק"ל, מגדולי הדור, היה שולח אליו מבקשי ישועה, באומרו כי תפילותיו עושות רושם של ממש בשמים.

באותו לילה קיצי, כאשר השקט ירד על ירושלים, צלצל הטלפון בביתו של הרב קופרשטוק. על הקו היה אב נסער מארצות הברית, שבתו עמדה להינשא בעוד ימים ספורים. קולו רעד כשסיפר כי החתן נתקף בחרדה פתאומית ומסרב ללכת לחופה. המשפחה כולה הייתה שרויה במשבר עמוק, והייאוש איים להשתלט.

הרב קופרשטוק, בשומעו את הסיפור, הבחין מיד בהשגחה פרטית מופלאה - היום היה ט"ו בתמוז, יום ההילולא של האור החיים הקדוש. בקול רגוע ומלא ביטחון, הבהיח כי למחרת יעלה לציונו הקדוש להעתיר בתפילה. "בזכות האור החיים בוודאי יצלח", אמר בנחרצות שלא אפיינה אותו בדרך כלל. מילותיו של הרב קופרשטוק, שמעולם לא נהג להבטיח הבטחות, נבעו מביטחון עמוק בכוח הישועה הטמון בזכותו של האור החיים הקדוש. ואכן, כפי שהבטיח - כך היה. החתן התגבר על חששותיו, והחתונה התקיימה בשעה טובה ומוצלחת, כשהשמחה מאירה את פני כל המשתתפים. סיפור זה, המשלב את כוחה של תפילה טהורה עם זכותם של צדיקים, ממשיך להאיר כמגדלור של תקווה לכל מבקשי ישועה, ומזכיר לנו את הכוח העצום הטמון בתפילה ובאמונת חכמים.

בנתיבי החיים פרקי מחשבה ומוסר לאורו הזך של האור החיים

כשביקש הקב"ה לתת לעם ישראל תורה ומצוות, כשחפץ לייחד את שמו בעולם דווקא באמצעותם, יצאה הקריאה האלקית (שמות יט, ה): "וְהִיָּיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים".

במילים נצחיות וקדושות אלה, למעשה, הכריז השי"ת באוזני כל יהודי כי הוא בן לעם הנבחר, כי הוא בבחינה 'סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים', וכי אל לנו לחשוב אף לרגע שיש מננה משותף כלשהו בינו לבין אומות העולם.

יש כאן ידיעה, דרישה ותביעה מכל אחד ואחד, לעמוד על סוד הדבר ולהטמיעו בתוככי נשמתו עד שיהפוך הדבר לחלק ממנו - דע לך כי אתה מיוחד, שונה, נעלה בהרבה.

הראשון שידע זאת, מסתבר, היה דווקא פרעה.

כך כותב האור החיים בפרשתנו (א, ט): "כִּי הָיָא תַמְצָא פִּי כָל הַמְּלָכִים וְגִדּוּלֵי הָעַמִּים יִתְחַכְּמוּ לְפָאָר מְלַכּוֹתָם בְּעַם מְכֻבָּד וְזֶה גַם בְּעַם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁם וַיַּעֲלֶה מִיַּחֲדָת לֹו, וְאִין לָךְ אָמָה שְׁשֻׁלְטָה בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֵא הִיָּתָה מְעֻלָּה עַל כָּל הָאֻמוֹת..."

"לִזָּה אָמַר מֶלֶךְ חֲדָשׁ 'הִנֵּה בְנֵי יִשְׂרָאֵל' הַמְּכַבְּדִים, הֵם הֵם הָעֹקֵר בְּמַלְכוּת יוֹתֵר מֵהַמְּצָרִים, וּבְהֵם הֵם מְתַכְּבְּדִים, וְכִי יֵצְאוּ מֵהָעִיר תְּהִיָּה הָעִיר פְּחוּתָה וּבְזוּיָה. לִזָּה הִבָּה נִתְחַכְּמָה לֹו, וְגו', פֶּן יֵצֵא

חיים שיש בהם בנתיבי חייו ופועלו של איש האלקים

היה זה באחת השנים בערב פסח. רבנו סיים זה מכבר את הכנותיו הנשגבות לקראת החג הגדול העומד בפתח, טייר את ביתו מכל פירור חמץ והתכונן בסילודין לבוא הלילה הקדוש, ליל השימורים.

המילים הקדושות: "כָּל דְּכַפֵּין יִיָּתִי וְיִכּוֹל, כָּל דְּצָרִיךְ יִיָּתִי וְיִפְסֹחַ" עמדו מול עיניו, מוחו היה עסוק בהם ולבו בער בו לקיימם, אולם למגינת לבו טרם נמצא בעיר אורח כלשהו הזקוק להתאכסן בליל הסדר. מועקה פשטה ברבנו, טורדת את מנוחתו וכמעט קט שמפריעה את שלוות נפשו בזמן הנעלה.

שלח אפוא רבנו את משמשו, צעיר נמרץ וקל רגליים, להסתובב ברחובות העיר ואף מחוצה לה, לתור אחר אורח ולהביאו אחר כבוד.

עשה השליח שליחותו, אולם לשווא. בכל רחבי העיר חיפש, עבר שכונה אחר שכונה וניסה את מזלו כל סמטה, ואפס. רגע קט לפני שהתייאש לחלוטין, התחזק השליח במצות רבו ואז אומץ לצאת ולחפש במקום הרחוק ביותר, אי שם בבית הקברות שבפאתי העיר.

שם, להפתעתו, נכח הוא לראות כי חיפושיו לא העלו חרס.

ישב לו יהודי בשולי בית הקברות, ברכיו כפופות וראש מוטל ביניהם בתנוחה של ייאוש, מעיניו זולגות דמעות ללא הפוגה ושברי משפטים שנשמעו מפיו הבהירו כי צרתו - צרה צרורה. הפציר המשמש ביהודי כי יואיל להסב על שלחן רבו בליל הסדר, אולם הלה היה כה עגמומי ומיואש, שלא אבה להיעתר לבקשה. רק כששיבר השליח את אוזנו כי משלחו הינו איש אלקים קדוש ונורא וכי אצלו יוכל למצוא מזור לכאבו ופתרון לצרתו, נעתר האיש, ויחד החישו השניים את צעדיהם לבית רבנו.

בבואו, שפך היהודי את לבו לפני רבנו.

בשבר-קול סיפר כי זה עשור והוא נודד הרחק מביתו, שוהה אי שם בגולה ועושה לפרנסת ביתו. והנה, כעת תמו להם עשר שנות נדודים, וכשבחיקו צרור סכום נאה עשה את דרכו הביתה, כשדרכו חוצה ימים ונהרות.

אך הנה, שוד ושבר. אך הציג האיש את כף רגלו על כבש הספינה בעלותו אליה, והצרור כולו נשטט מידו ושקע אי שם במצולות. ואם לא די באובדן כספו הרב - באמתחתו צרור היה אף סכום שנשלח על ידו ליתומה עניה בת עירו, לצורך נישואיה, ולצד צרור כספו - אף סכום זה נמוג ונעלם במצולות ברגע קט.

'כל עמלי, כמו גם נדונייתה של אותה אומללה, ירד לטמיון באחת' ביכה האיש את גורלו ומאן להתנחם, 'ואני אנה אני בא?' רבנו הקשיב לדברים בשימת לב ובהשתתפות כנה, וכשסיים האיש לתנות את צערו הפתיע אותו באומרו: 'אל דאגה. הבה נלך אל שפת הים, שם יעלה הים ויציף אל שפתו את כל האבדות שבלע מאז ומתמיד. שלח נא ידך וקח את ממונך וממון היתומה, אך אל תהיך לשלוח ידך ברכוש נוסף'.

בקשה אחת הוסיף רבנו, כי לאחר שיראה בעיניו בישועתו - יואיל היהודי להתארח על שלחנו בליל הסדר.

כדבריו של רבנו, למותר לציין, כן היה. ברגע אחד הפכה תוגתו של היהודי למשוש, וכך זכה רבנו במצוה המשולשת - הן הצלת ממון יהודי ונדוניית יתומה ענייה, והן הכנסת אורחים בלילה קדוש זה.

מֵהָעִיר בְּאֲמָצְעוֹת סָבָה, כִּי תִקְרָאנָה מְלַחְמָה וְיִקּוֹץ מֵהַמְּלַחְמָה וְיִלָּךְ לֹו, וְאִז אִין אָנוּ יְכֻלִּין לְמַנְעוֹ, כִּי יִלְחַם בְּנוּ בְּהַצְטָרְפוֹת מְלַחְמָה הַלּוֹחֶמֶת עִמָּנוּ.

פרעה הרשע ידע היטב כי יהודי אינו 'שונה' מגוי. הוא אינו 'יותר טוב ממנו'. יהודי זו בריה אחרת, מהות רחוקה כרחוק מזרח ממערב משאר בני האדם. יהודי הינו התגלמות צלם אלקים בזה העולם, בעוד שהגוי מייצג דווקא את אפסיותו של האדם ואת בריאתו מהאדמה החומרית. יהודי וגוי הינם שני דברים נפרדים לחלוטין, כעין שני קווים מקבילים שלעולם לא ייפגשו.

בין השורות יש כאן, בדברי קדשו של רבנו, מסר ולקח משמעותי עבורנו.

אם פרעה ידע זאת - על אחת כמה וכמה שעלינו לדעת ולהפנים את העובדה הפשוטה הזו. לכל יהודי אמור להיות ברור, פשוט ומחוויר מעל לכל ספק כי הוא ניצב במדרגה גבוהה בהרבה משאר הנבראים, ובהתאם לכך הוא נתבע יותר, דורשים ממנו כפי מעלתו.

הבה נשמור על הדרגה הזו, על הפריווילגיה להיות בני א-ל חי וחלק מהסגולה האחת והמיוחדת הזו, ולא ניתן להבלי העולם הזה להסיט אותנו מהמאפיין הכל-כך מיוחד הזה.

שביבי אור

ניצוצות אש שלהבת מבית מדרשו של האור החיים

"וַיְרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים" (ב, כה). בפסוק זה כותב רבנו דברים רושפים ונלהבים, אשר יש בהם כדי לתת נוחם ומרגוע לנפש איש ישראל המיוסרת ולהעניק תקווה בזמנים בהם קשה לראות בעין בשר ודם את הישועה הקרובה לבוא.

"פְּרוֹשׁ, אַחַר שְׁצַעְקוֹ וְעֵלְתָה צַעֲקָתָם, זְכַר ה' בְּרִית הָאָבוֹת, וְזֶה הִיָּה סִבָּה לְפָנוֹת לָהֶם וְלְרֵאוֹת אוֹתָם" כותב רבנו, וממשיך לבאר את התהליך שטבע הקב"ה בבריאה: "כִּי רָאִיתָ ה' בְּמַצְטַעַר תּוֹעֵיל לְהַסְרַת הַצַּעַר, כִּי הוּא רַחֲמָן מְלֵא רַחֲמִים, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו".

אדם שרוי במצוקה, בצער, איננו רואה מוצא מן המצב הקשה בו הוא נמצא. הייאוש כמעט משתלט עליו לגמרי, ודווקא אז - ברגעי הצער הקשים והעמוקים ביותר - או אז כביכול מבחין בכך השי"ת ופונה אליו, רואה בצרתו ורחמיו הומים כלפיו.

הרי לנו נחמה של ממש, שיש בה כדי להתעודד ממכאובינו ולקום פעם אחר פעם, למרות הקשיים והכאב ועל אף שהכל נראה שחור משחור וחסר כל סיכוי. הקב"ה רחמיו ורחמיו על כל מעשיו! זו עובדה, חוק טבע.

מתיבתא אור החיים

מחויב בהם אין מענישים אלא בעידנא דריתחא. שכן ביאר בפרשת יתרו (להלן כ א) לשון הפסוק שנאמר קודם עשרת הדברות, 'ודבר אלהים את כל הדברים האלה לאמרי', שהזכיר שם 'אלהים' המורה על מידת הדין, לומר שאף שאין ה' מעניש על מצות עשה אלא בעידנא דריתחא, מכל מקום על הדברים המפורשים בעשרת הדברות יעניש, ואף על המצוות עשה שביניהם. ומבואר מדבריו שדברי רב קטינא נאמרו אף על מצוות עשה מעין אלו המפורשים בעשרת הדברות, שהם מצוות שהאדם מחויב בהם, וכן כתב בפרשת כי תבוא (דברים כח נח ד"ה נמצינו) שאין מענישים על עשה אלא בעידנא דריתחא, מלבד מצות מילה ופסח, או המסכים בדעתו לכפור במצות עשה ולא לקיימם כלל, שעליו נאמרו הקללות שבתורה.

ובישוב קושית התוספות ממה שמצינו שכופים על מצוות עשה, כתב בכל הכתוב לחיים, שיש לומד לדעת רבינו כמו שכתבו האחרונים, שאין זה מדין עונש על כך שלא מקיים את המצוה, אלא שכופים אותו קודם קיום המצוה כדי שיעשה את המצוה, אכן אם עבר ולא קיים אין מענישים אותו על כך.

ובספר גדולה תשובה (סי' י) ציין, שכדברי רבינו כתב הגר"ח ויטאל בספרו עץ הדעת טוב (מאמר לתשובה דף א:), שברמ"ח מצוות עשה אין עונש על ביטולם, אלא רק לא מקבלים שכר עשייתן. וכן כתב בכתם פז על הזוהר (וישלח לג:). אמנם מדבריהם מבואר שהכוונה לעונש בעולם הזה, אך בעולם הבא מענישים גם על מצות עשה, ויתכן שזו גם כוונת רבינו.

הקב"ה מעניש על מצות עשה של ציצית אלא 'בעידנא דריתחא', אלא שדעת רבינו שהוא הדין בכל מצוות עשה חוץ מפסח ומילה, ולאו דוקא במצות ציצית.

והקשה בביכורי אביב (ביק) מדברי התוספות (שם ד"ה ענשיתו) שהוכיחו שזה לא נאמר אלא במצות עשה כגון ציצית, שאם אין לו בגד של ארבע כנפות אינו חייב לקנות בגד כדי לקיים מצות ציצית, אבל שאר מצוות עשה שהאדם מחויב לקיימם אפילו בית דין של מטה מענישים אותו ומכים אותו עד שתצא נפשו כמבואר בגמרא (כתובות פו.), וכל שכן שנענש בבית דין של מעלה. ואכן בסוגלת משה ביאר כוונת רבינו לענין מצוות שאינן חובת הגוף, או אפילו מצוות שהם חובת הגוף אם אי אפשר להשיג אותם, וכדברי התוספות.

אמנם בריטב"א (רי"ה טז: ד"ה מיט) משמע שגם על מצוות שהאדם מחויב בהם אין מענישים אלא בעידנא דריתחא, ולפי זה יתכן שכוונת רבינו לכל המצוות, וכדברי הריטב"א. וכן משמע מדברי רבינו בכמה מקומות, שגם על מצוות עשה שהאדם

כתב רבינו (שמות ג ה): 'אל תקרב וגו' של' וגו'. הנה ב' דברים יצו אותה ה', אחד שלא יקרב, ואחד שישלוף נעל רגלו שלא יעמוד בו אפי' במקום שהוא עומד בו כאומרו המקום אשר אתה עומד עליו כבר אדמת קודש הוא, וצריך לדעת למה לא הקדים לומר לו הסרת מכשול שכבר הוא נתון בו שהוא עומד במגעו על אדמת קודש ואחר כך יצו עליו לבל יקרב הלום. דע כי בכל התורה כולה גילה ה' דעתו ורצונו כי עיקר הקפדתו ומוסרו הוא על מצות לא תעשה כי זה יחבול בנפש, והוא טעם אומרו (קהלת יב) 'והרוח תשוב' וגו' אשר נתנה ואמרו ז"ל (שבת קנב:) תנה לו כמו שנתנה לך, אבל מצות עשה הם השגת הטוב כשהיו ובהעדרם אין עונש זולת על פרטים ידועים כגון פסח ומילה. והנה כאן צוה לו ה' מצות לא תעשה ומצות עשה, לא תעשה היא אל תקרב הלום ואמרו ז"ל (עירובין צ"ו. שבועות ל"ו ב) כל מקום שנאמר פן ואל אינו אלא לא תעשה, ומצות עשה היא של נעלך, ואם משה יקרב הלום הרי עבר על לא תעשה, ואם לא יסיר נעלו הגם שאינו דרך כבוד למקום לא עבר אלא אעשה ממה שאמר לו ה' בלשון עשה,

ותמיד יקדים ה' השמירה לעשיה דכתיב (דברים ד ו) ושמרתם ועשיתם, לשמור לעשות (שם טו ה) משמרת מצותי (בראשית כו ה). לזה ג"כ הקדים החמור אל תקרב לא תעשה ואחר כך עשה של וגו' שיהוג כבוד במקום המקודש.

והנה מה שכתב רבינו: ובהעדרם אין עונש זולת על פרטים ידועים. משמע שאין מענישים כלל על מצות עשה, וכמבואר בגמרא (מנחות מא.) שאמר המלאך לרב קטינא שאין

האור החיים הקדוש מגדיר את פרעה בכינוי בזוי ושפל, ובכך מבאר מדוע טען פרעה כי הוא אינו יודע ומכיר את אלקי ישראל. היכן כתב זאת, ומהו הביאור?

תשובה מגליון קודם: פרק מח פסוק טו, עיי' אוה"ח ובמדורי עוז והדר.

מצא חיים

חידה שבועית בעיון דברי האור החיים

שם הזוכה בגיליון פר' לך לך: ה' ברנשטיין מנשה, מודיעין עילית

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'זכרת בחיים'.

3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

מחברים להיום

לשמיעת שיטורים ודרשות

חייגו: 02-803-9999

